

Др Дарко Димовски,
Доцент Правног факултета,
Универзитет у Нишу*

ПРЕГЛЕДНИ НАУЧНИ ЧЛАНАК

UDK: 343.85-053.6:796

Рад примљен: 31.03.2015.

Рад прихваћен: 10.05.2015.

ПРЕВЕНЦИЈА КРИМИНАЛИТЕТА КРОЗ БАВЉЕЊЕ СПОРТОМ И ФИЗИЧКОМ АКТИВНОШЋУ**

***Апстракт:** Аутор је, полазећи од одређења спорта, представио могућности његове примене у превенцији криминалитета и делинквенције. Анализирана је стопа малолетничке делинквенције у одређеним државама, попут Канаде, уз наглашавање чињеница да класичне кривичноправне мере не дају адекватне резултате. Стога је неопходно, како истиче аутор, применити неке друге мере превенције које се отелотворују у примени спорта и физичких активности. Представљени су примери добре праксе у државама које су највише постигле у изградњи оваквих програма. На крају рада аутор наглашава потребу стварања оваквих програма у Републици Србији, јер је број пријављених кривичних дела почињених од стране малолетних и пунолетних лица повећан.*

***Кључне речи:** спорт, физичка активност, превенција, малолетничка делинквенција, криминалитет.*

* darko@prafak.ni.ac.rs

** Рад је реализован у оквиру пројекта бр. 179046, Министарства за просвету, науку и технолошки развој Републике Србије

1. Увод

Једнообразна дефиниција спорта не постоји, јер се приликом његовог одређења полазило од различитих критеријума. Наиме, као критеријуми за дефинисање спорта наводе се: забава, игра, борба, нагон, страст као институционална сфера која је настала индустријском револуцијом.¹ Иако постоје различите полазне основе одређења спорта, једна од дефиниција може гласити да је спорт активност која укључује физички напор и вештину у којој се појединац или тим такмиче против другог појединца или тима ради забаве.² Специјална агенција Уједињених нација UNESCO под спортом означава „све облике физичке активности, који, кроз повремено или организовано учешће, имају за циљ изражавање или побољшање физичке кондиције и ментално благостање, формирање друштвених односа или остваривање резултата на свим нивоима“.³ Уједно, UNESCO користи једно друго одређење спорта, под којом се подразумева физичка активност која се предузима ради побољшања личних спортских перформанси (Nicholson, Ноуе, Houlihan, 2011: 276). У државама у којима су изразито развијене спортске активности, као што је Канада, приликом једног истраживања спорта користила се дефиниција спорта као активности која захтева одређени степен физичког напора и вештине, у којој постоји такмичење две стране, уз поштовање одређених правила.

Иако спорт има за циљ развијање навике за вежбањем међу омладином, при чему се долази до стварања племенитих осећања, спорт често може да генерише агресивност, због притиска којим су изложени спортисти, све са циљем остваривања коначне победе. Управо испољавање агресивности доводи до насиља у спорту. У криминологији, у последњим деценијама, развијен је концепт да спорт може, поред тога што у одређеним случајевима резултира насиљем, да се користи у превенцији криминалитета. Другим речима, иако превенција криминалитета није примарни циљ бављења спортом, организована, циљна физичка активност може довести до спречавања девијантности код деце и омладине.

1 Retrieved 22 December 2013 from http://www.savremenisport.com/Osnove_Sociolosko_odredjenje_sporta.html

2 Retrieved 22 December 2013 from <http://www.oxforddictionaries.com/definition/english/sport>

3 Physical education and sport. Retrieved 02 December 2013 from http://portal.unesco.org/education/en/ev.phpURL_ID=2221&URL_DO=DO_TOPIC&URL_SECTION=201.html

2. Потреба и значај превенције криминалитета путем спорта

Генерални став међу социолозима је да бављење спортом међу омладином доводи до физичког и психичког развоја, што у крајњем случају има позитивне ефекте на живот омладинаца. Последњих деценија направљени су посебни програми који треба да резултирају превенцијом криминалитета и његовим смањењем међу особама које се баве спортом. Разлог за окретање криминолога схватању да се спорт искористи с циљем превенције криминалитета међу омладином настао је након увида у податке да изрицање кривичних санкција малолетним делинквентима не даје увек адекватне резултате. Дobar пример овакве тврдње може се уочити у америчкој савезној држави Онтарио, у којој је више од деценије била примењивана нулта толеранција на малолетничку делинквенцију. Без обзира на сав труд полицијских и правосудних органа, у периоду од 1989. до 1993. године, обим малолетничке делинквенције је утростручен. Од укупних средстава намењених за борбу против малолетничке делинквенције у овој савезној држави, око 70% бива потрошено на казну малолетничког затвора (Carmicheal, 2008: 1–2). Ситуација је доста слична и у Канади. Дошло је до повећања обима малолетничке делинквенције у периоду од 1993. до 2008. године за 30%. Случајеви насиља од стране малолетника преплавили су канадске градове. У Ванкуверу је, на пример, дошло до разрачунавања између малолетничких банди, а у граду Халифакс до случаја у којем је старија жена претучена од стране малолетника. Илустративно је да је у приближно истом временском периоду (1992–2005. година) учешће малолетника у различитим спортским активностима било у опадању. Наиме, ангажованост дечака од 11 до 14 година у спортским активностима пала је од 74% на 62%, док је ангажованост девојчица истих година смањена са 54% на 48% (Carmicheal, 2008: 4). Уједно, истраживање о ставу Канађана о малолетничкој делинквенцији показало је да 77% испитаника сматра да осуђивање малолетника не даје добре резултате (Carmicheal, 2008: 1).

Приказани резултати илуструју неефикасност класичних мера за борбу против малолетничке делинквенције. Стога су одређени криминолози предложили промену приступа, која би се огледала у одвраћању малолетника од негативних друштвених активности, односно предделинквентног понашања, пре него што буду увучени у вршење кривичних дела. Промена приступа реакције друштва и државе на малолетничку делинквенцију отелотворује се у развијању социјалних програма различитих садржаја, којима би се омогућила међусобна интеракција младих људи, уз обраћање посебне пажње на развој вештина решавања проблема (Gilliver, 2).

Бављење спортом сматра се једним од најефикаснијих начина превенције предделинквентног и делинквентног понашања малолетника. Наиме, истраживања су показала постојање везе између бављења спортом и физичким активностима, са једне стране, и превенције криминалитета, са друге стране. Наиме, као разлози за веће ангажовање малолетника у различитим спортским активностима могу се навести следеће чињенице: 1) држање малолетника који се баве спортом заузетим; 2) бављење спортом задовољава потребу малолетника за узбуђењима и изазовима; 3) доводи до стварања осећаја повећања снаге; 4) повећава повезаност са другим малолетницима; 5) развија вештину решавања проблема на брз начин, уз доношење одговарајућих одлука; 6) тимски рад; 7) доприноси развоју физичких способности; 8) самопоуздање се јавља као последица бављења спортом; 9) развија когнитивне способности; 10) обезбеђује могућност угледања на спортске узоре; 11) доприноси томе да се малолетници осећају посебно, и 12) у одређеним случајевима талентованој деци бављење спортом омогућава запослење (Carmicheal, 2008: 3). Сличан став има и Волфганг Бретшнајдер (Wolfgang Brettschnneider), који истиче четири бенефита бављења спортом: 1) побољшање самопоуздања; 2) стварање основе за лакше превазилажење стресних ситуација; 3) повећање успеха у школи и 4) успостављање бољих односа са члановима породице.⁴

Такође, о значају спорта у превенцији делинквентног понашања најбоље сведочи став бившег генералног секретара Савета Европе, Данијела Таршајса (Daniel Tarschys), који је изјавио да се „скривено лице спорта огледа у неколико хиљада ентузијаста који сматрају фудбал, веслање, атлетику или пењање уз стене местом за састанке, али пре свега местом на којем се развија друштвени живот. У том микрокосмосу људи науче да преузму одговорност, да прате правила, да прихвате једни друге, да траже консензус, да прихвате демократију. Гледано из овог угла, спорт је *par excellence* идеална школа за демократију.“⁵

3. Два механизма превенције криминалитета путем спорта

Криминолози истичу да постоје два механизма превенције криминалитета путем спорта: превенција премештањем (*displacement prevention*) и терапеутска превенција (*therapeutic prevention*). Суштина теорије премештања је

4 Using sport for drug abuse prevention, United Nations Office for Drug Control and Crime Prevention, 2002. pp. 8-9. Retrieved 11 January 2014 from http://www.unodc.org/pdf/youthnet/handbook_sport_english.pdf

5 Best value through sport, *The Value of sport*. Retrieved 25 December 2013 from <http://www.toolkitsportdevelopment.org/html/resources/CD/CD24320F-E717-4A69-BA37-0E19E56B659F/best%20value%20through%20sport%20booklet.pdf>

да до превенције криминалитета долази због релокације криминалитета са одређеног места (geographical displacement), времена (temporal displacement), мете (target displacement). Такође, до релокације криминалитета може доћи заменом једног начина његовог извршења за други (tactical displacement), као и заменом једног кривичног дела за неко друго кривично дело (crime type displacement).⁶ Иако према схватању теорије премештања не долази до спречавања и редукције броја извршених кривичних дела, она је битна, јер се криминалитет помера околу, због промене ситуације, или прилике која је погодна за извршење кривичног дела.⁷

Терапеутска превенција криминалитета огледа се у схватању да учествовање одређених особа у различитим спортским активностима доводи до тога да они спорт посматрају као забаву којом отклањају досаду у својим животима. Забављање кроз спортске активности води до превенције криминалитета, јер период доколице, који није испуњен забавом већ досадом, води до извршења кривичних дела. Други криминолози сматрају да бављење спортом доводи до повећања самопоштовања. На тај начин долази до превенције криминалитета, јер ниско самопоштовање, како су показала истраживања, резултира вршењем кривичних дела (Johnson, Summers, 2005: 63). Међутим, оваквом схватању криминолог Крабе (Crabbe) замера да је хипотеза о повећању самопоштовања међу људима који се баве спортом сувише поједностављења, јер у спорту увек имамо победнике и губитнике. Другим речима, поставља се питање да ли се самопоштовање развија и код губитничке стране.⁸ Такође, терапеутска превенције криминалитета ослања се и на тезу да бављење спортом може довести до развитка тзв. когнитивних вештина код појединаца, као што су емпатија и самодисциплина, што за последицу има мању склоност ка криминалном понашању. Теорија диференцијалне асоцијације има примену у терапеутској превенцији криминалитета. Како је суштина теорије диференцијалне асоцијације, коју је створио Едвин Садерленд (Edwin Sutherland), у томе да се понашање учи у интеракцији са другим особама, бављење спортом доводи до усвајања вредности и норми социјалног окружења, при чему долази до одбацивања вредности делинквентних група. Посредно на тај начин долази до спречавања вршења кривичних дела од стране лица која се баве спортом. Последње схватање у оквиру терапеутске превенције кри-

6 Crime reduction through situational crime prevention: A study in the United Kingdom. Retrieved 23 December 2013 from <http://www.forensic.to/webhome/drgsbajpai/Report.doc>

7 Crime prevention. Retrieved 23 December 2013 from http://www.crimeprevention.nsw.gov.au/agdbasev7wr/_assets/cpd/m66000112/displacementtheoryfactsheet_nov2011.pdf

8 European crime prevention network. Retrieved 24 December 2013 from <http://www.eucpn.org/reviewdocs/EUCPN%20Thematic%20Paper%20No%201.pdf>

миналитета услед бављења спортом односи се на интеракцију спортисте не са својим саиграчима, већ са тренерима.

4. Примери добре праксе превенције криминалитета путем спорта и физичке активности

Бројна истраживања указала су на ефикасност ангажовања малолетника у спорту с циљем превенције делинквентног понашања. Иако су истраживања о успешности бављења спортом с циљем превенције делинквентног понашања почела да се спроводе тек у прошлом веку, још у XIX веку се примењивало схватање о укључивању мушких школараца у различите спортске активности како би били спречени да врше крађе, да се насилнички понашају, као и да пију алкохол (Johnson et al., 2005: 63).⁹

Модерни спортски програми који су за циљ имали спречавање малолетника да се одају криминалном понашању развијани су у земљама широм света. Тако је, на пример, у Канзас Ситију (Kansas City), у савезној држави Мисури (Missouri), направљен програм играња кошарке у вечерњим и поноћним терминима, што је довело до смањења обима малолетничке делинквенције међу припадницима Афроамериканца. Постигнути резултати су били више него очекивани. Према извештају полиције Канзас Ситија дошло је до смањења од једне до две трећине у укупном обиму малолетничке делинквенције у оним подручјима где се спроводио овај програм превенције делинквенције малолетника од десет до двадесет једне године старости (Gilliver, 3). У Менхетну (Manhattan) у Њујорку (New York) спроведен је сличан пројекат – поноћна кошаркашка лига. Као циљ овог пројекта постављено је смањене обима криминалитета и ремећења јавног реда и мира од стране младих људи, уз пружање помоћи и давање савета о свим питањима са којима се могу суочити младу људи (Gilliver, 4). У савезној држави Вирџинија (Virginia), у градићу Александрија (Alexandria), организоване су трке за малолетнице које су вршиле кривична дела, од стране Road Runners Club of America. Резултат је био смањење стопе учешћа малолетница у делинквенцији. Током 2008. и 2009. године покренут је пилот-пројекат, под називом Sport 4 All Youth, на реци St. Lawrence у Броквилу (Brockville), у Онтарију (Ontario) у Канади. Суштина пројекта била је омогућавање делинквентним младим људима, посебно онима који потичу из породица са нижим социоекономским статусом, да

9 Canadian Fitness and Lifestyle Research Institute. Retrieved 28 December 2013 from <http://www.cflri.ca/media/node/784/files/rf9409.pdf>

скијају на води уз помоћ жичаре (wakeboarding). Резултат је био смањење обима малолетничке делинквенције.¹⁰

Слични програми који су се заснивали на коришћењу спорта у превенцији малолетничке делинквенције постоје и у другим државама. Тако је, на пример, Аустралија развила рехабилитациони програм у којем је, кроз спорт, дошло до смањења делинквентног понашања младих из популације Аборицина.¹¹ Неке земље, попут Аустралије, развиле су програм помоћи младим бескућницима у граду Аделејду (Adelaide). Бескућници, поред тога што су живели у лошим условима, без могућности испуњена основних елементарних потреба, били су укључени као извршиоци или као жртве у круг вршења разних кривичних дела. Сервис за пружање помоћи младим бескућницима у Аделејду израдио је јединствен програм подршке бескућницима путем бављења спортом и физичким активностима. Играњем кошарке код младих бескућника створен је осећај припадности, уз стварање става да кошаркашки терен може бити место на којем ће генерисати своје потребе. Основна замерка једном оваквом програму је околност да нису мерени ефекти на стопу рецидивизма младих бескућника (Cameron, MacDougall, 2000: 3).

Канада је, такође, развила одговарајуће програме превенције малолетничке делинквенције кроз укључивање младих у спорт. Током 1992. године у Канади је подигнуто 57.000 оптужних аката, од чега је 14% подигнуто према малолетним делинквентима, пре свега припадницима мушког пола. Малолетна лица у домородачкој популацији у Канади су имали два пута већу стопу криминалитета у односу на генералну популацију. Стога је у граду Манибота (Manitoba) развијен, од стране Northern Fly-In Sports Camps, посебан спортски програм намењен раду на узроцима малолетничке делинквенције, а не на њеним последицама. Програмом је покушано да се превазиђе ситуација у којој су млади припадници доморадачког становништва исказују учешће у малолетничкој делинквенцији, слабој друштвеној контроли, неадекватном провођењу слободног времена, на тај начин да су млади укључени у програм чији је циљ правилан развитак путем спорта. Шест малолетника је било укључено у овај програм, при чему добијени резултати оправдају сврху постојања једног оваквог кампа. Наиме, дошло је до повећања осећаја среће, задовољства, опрезности самих малолетника, као и смањења осећаја досаде. Малолетни делинквенти који су имали више извршених кривичних дела иза себе указали су да су

10 Community Services Committe. Retrieved 28 December 2013 from http://www.huntsville.ca/en/documentuploads/Agendas/doc_634347663696986367.pdf

11 Retrieved 27 December 2013 from. <http://www.pdf-repo.com/pdf/dg9o4em952a879f3.html>

постали више друштвени, имали су позитивнији однос према доколици. Они малолетници који су извршили мањи број кривичних дела, истицали су да су постали срећнији, да уживају више у активностима и да се мање брину за своје пријатеље.¹²

Поред програма превенције делинквенције путем бављења спортом, постоје програми превенције делинквентног понашања бављењем одређеним физичким активностима. За разлику од спорта који је подвргнут строгим правилима, неки криминолози сматрали су да само бављење одређеном физичком активношћу, без постојања строгих правила, представља њену компаративну предност у превенцији делинквенције (Cameron, MacDougall, 2000: 3). Пример за овако конципиран програм познат је под називом *Outward Bound program*, чија суштина није само у бављењу физичким активностима, већ и у учењу основних техника преживљавања у дивљини. Уједно, обуком у оквиру *Outward Bound* програма делинквенти уче како да испуњавају одређење задатке за кратак временски период, уз јачање поверења међу њима самима, као и са одраслима (*The National Society for the Study of Education Chicago*, 1998: 144). Наиме, *Outward Bound program* конципиран је у Енглеској током II светског рата, с циљем обуке морнара на трговачким бродовима основама преживљавања. Шездесетих година прошлога века *Outward Bound program* доживео је свој пуни процват у Сједињеним Америчким Државама. Овај програм треба да допринесе развоју самоконтроле и групне кохезије и солидарности код делинквентске популације (Walters, 1992: 63). Позитивни ефекти *Outward Bound* програма могу се најбоље видети на основу студије коју су спровели Кели (Kelly) и Бајер (Baer). Они су послали 60 малолетних делинквената из Масачусетса на двадесетшестодневну обуку у оквиру *Outward Bound* програма, упоређујући их са контролном групом од 60 малолетника који су послати у васпитно-поправне установе. Добијени резултати показали су да је 20% малолетника из експерименталне групе делинквената који су послати на програм обуке извршило ново кривично дело 9 месеци после завршетка обуке, док се 34% малолетника из контролне групе одало вршењу нових кривичних дела после истог временског периода. Даље праћење истих група делинквената указује да је после годину дана обим поврата код експерименталне групе делинквената и даље био 20%, док је код контролне групе стопа поврата нарасла на 40%. Након пет година 38% малолетника из експерименталне групе је починило ново кривично дело, док 58% малолетника који припадају контролној групи наставило са вршењем кривичних дела (Walters, 1992: 63).

12 Canadian Fitness and Lifestyle Research Institute Retrieved 28 December 2013 from <http://www.cflri.ca/media/node/784/files/rf9409.pdf>

5. Потреба превенције криминалитета путем спорта и физичке активности у Републици Србији

Да бисмо употребили спорт и физичку активност као начин превенције криминалитета потребно је прво да видимо да ли постоји потреба за тако нечим и то установљавањем обима кривичних дела почињених од стране малолетних и пунолетних лица. Наиме, број кривичних пријава за почињена кривична дела од стране малолетника у периоду од 2003. до 2012. године најмањи је био 2003. године – 2.415, а највећи 2011. године – 4.323, што указује индиректно на раст почињених кривичних дела од стране малолетника од преко 70%. Иако је број пријављених кривичних дела почињених од стране малолетника током 2012. године спао на 3.913, и даље постоји велики пораст броја кривичних дела почињених од стране малолетника у односу на почетну годину посматраног временског периода (Републички завод за статистику, 2013). Иако је стопа поврата међу малолетницима драстично мања у односу на пунолетна лица – 17% према 65%, треба бити нарочито опрезан, јер због кратког трајања малолетства, а дугог трајања кривичних поступака, ствара се привид да је стопа поврата код малолетника знатно мања, без обзира на ситуацију да примарни малолетни делинквент учини кривично дело после напуњених 18 година живота. Другим речима, такво лице се не може сматрати малолетним повратником, јер је наредно кривично дело извршило по стицању пунолетства. Уколико би се ова лица ипак посматрала као малолетни повратници, стопа рецидивизма малолетника би износила између 80 и 85%.¹³ Из приказаних резултата јасно је да класичне кривичноправне мере, попут изрицања кривичних санкција за сузбијање малолетничке делинквенције не дају адекватне резултате. Уједно, претпоставка је да се постпенални третман, примењен према малолетницима по протеклу одговарајуће кривичне санкције у пенитенцијарним установама, не спроводи на одговарајући начин, чим је процењена стопа поврата малолетника 80–85%.

Слична ситуација постоји и код пунолетних лица у временском периоду од 2004. до 2012. године. Од 2004. године, када је било 88.453 пријављених пунолетних лица, забележен је тренд повећања броја пунолетних лица за извршена кривична дела, све до 2010. године. Наиме, те године пријављено је 74.279 пунолетних лица за различита извршена кривична дела, док је највише пунолетних лица било пријављено 2006. године – 105.701. Након 2010. године долази до поновног повећања броја пријављених пунолетних лица за почињена кривична дела, с тим да је 2011. године било 88.207

¹³ Retrieved 13 January 2014 from http://www.b92.net/info/vesti/index.php?yyyy=2008&mm=11&dd=17&nav_id=329257

пријављених, а 2012. године 92.879 (Републички завод за статистику (а), 2013). Иако је током одређених година дошло до смањивања броја пријављених пунолетних лица, треба нагласити да до тога није дошло због мера превенције која је предузимала држава у сарадњи са невладиним сектором, већ је то више последица ситуационих околности. Такође, битно је напоменути да стопа поврата пунолетних учинилаца кривичних дела износи 65%.

Потреба реаговања на малолетничку делинквенцију и на криминалитет пунолетних лица и даље је нужност, али на нови начин, чија суштина треба да се огледа, преваходно, у превенцији. Наиме, државе, које су највише одмакле у развоју различитих мера превенције, попут Сједињених Америчких Држава, Аустралије, Канаде и тако даље, треба да представљају узор, с циљем изградње сопствених мера превенције делинквенције малолетнике и криминалитета пунолетних лица.

У Србији, такође, постоји развијен систем превенције малолетничке делинквенције, не само неформалним организовањем, већ и нормативним путем. Међутим, неки документи, попут Полазног оквира Националне стратегије превенције криминала¹⁴ (у даљем тексту Полазни оквир), који је донет 2009. године у сарадњи Министарства унутрашњих послова, Института за криминолошка и социолошка истраживања, Факултета за специјалну едукацију и рехабилитацију у Београду и Центра за права детета, ни у једној одредби се не спомиње могућност употребе спорта и физичке активности у превенцији малолетничке делинквенције, иако су и саме институције сагласне у томе да фокус државних органа само на откривање извршених кривичних дела и њихових учинилаца има ограничен ефекат на смањење стопе криминалитета. Полазни оквир ослања се у борби против криминалитета и на одређењу законску регулативу.

Стратегија развоја здравља младих људи у Републици Србији¹⁵ (у даљем тексту Стратегија) представља један од докумената на коме се базира Полазни оквир. У самој Стратегији може се, на један индиректан начин, извући закључак да бављење спортом и физичким активностима представља један од њених главних праваца. Наиме, код креирања активности у области промоције здравља, посебно оних чији су носиоци

14 Полазни оквир Националне стратегије превенције криминала, Министарство унутрашњих послова, Београд, 2009. Retrieved 13 January 2014 from http://www.bezbednost.org/upload/document/polazni_okvir_nacionalne_strategije.pdf

15 Стратегија развоја здравља младих људи у Републици Србији, „Службени гласник РС”, број 104/2006-51

млади, и код унапређења и подршке индивидуалним и колективним здравим стиловима живота, као једним од праваца Стратегије, могуће је на посредан начин увидети да различите спортске и физичке активности представљају један од начина остваривања здравља младих људи. Влада Републике Србије је, као доносилац Стратегије, препознала физичку неактивност младих као један од актуелних здравствених проблема. Као разлози за физичку неактивност, у Стратегији су наведени непостојање адекватних терена и игралишта, њихова небезбедност, као и недостатак довољних новчаних средстава за бављење одређеним спортом. Стоја је Влада Републике Србије поставила, као један од циљева Стратегије, промоцију здравих стилова живота, уз постављање исхода да најмање 50% младих усвоји здраве стилове живота. Битно је напоменути да здрав стил живота обухвата више компоненти: правилну исхрану, контролу стреса, општу и личну хигијену, безбедно сексуално понашање, заштиту од повреда, бити слободан од ПАС (Parental Alienation Syndrome) и физичку активност.¹⁶

На крају текста Стратегије, налази се део о њеним задацима и активностима, у којем се изричито наглашава да, поред здравственог образовања, физичко образовање треба укључити у обавезне школске програме. Из наведеног може се поставити оправдано питање да ли физичко образовање постоји у оквиру основног и средњег образовања. Како је одговор потврдан, доводи се у питање сврсисходност овог циља и активности.

У Стратегији развоја спорта у Републици Србији за период од 2009. до 2013. године,¹⁷ који је донела Влада Републике Србије, констатује се смањивање броја реализованих часова физичког васпитања и да је велики број људи прекинуо праксу вежбања и бављења спортом у слободно време, уз недовољан број физкултурних сала. Мања физичка ангажованост малолетника и пунолетних лица довела је до повећања броја оболелих од кардиоваскуларних и респираторних болести, као и до повећања броја зависника од алкохола и опојних дрога.¹⁸ Управо повећање броја зависника од алкохола и психоактивних супстанци може послужити као аргумент повећања социопатолошких појава и криминалитета. Уколико анализирамо податке Републичког завода за статистику о броју пријављених

16 Retrieved 16 January 2014 from <http://wwwserver.medfak.ni.ac.rs/PREDAVANJA/4.%20OSS%20SMST/PROMOCIJA%20ZDRAVLJA/2.%20preavanje%20Radulovic.pdf>

17 Влада Републике Србије је најавила доношење Стратегије развоја спорта од 2014. до 2018. године на свом сајту 15. октобра 2013. године.

18 Стратегију развоја спорта у Републици Србији за период од 2009. до 2013. године. Retrieved 19 January 2014 from http://www.srbija.gov.rs/extfile/sr/99206/strategija_razvoja_sporta0037_cyr.zip

пунолетних лица у периоду од 2004. до 2008. године, можемо уочити да је најмањи број пријављених пунолетних лица за извршена кривична дела 2004. године, када је било 88.453 пријављених, а највећи број током 2006. године – 105.701. Укупно је током 2008. године било 101.723 пунолетних особа пријављених због учињеног кривичног дела (Републички завод за статистику (а), 2013). Овај период посматран је као намерни узорак, јер је Влада Републике Србије донела Стратегију 27. новембра 2008. године.

Истраживање из 2008. године, урађено за потребе Стратегије развоја спорта, показало је да 559 школа нема велику салу, што представља 36,5%. Близу 50% (48,5%), што је у бројкама 744 школа, има велику салу површине мање од 450 м², док 230 тј. 15% школа има велику салу површине веће од 450 м². Уједно, истраживање је показало да 1.190 школа, односно 77,6%, нема малу салу. Малу салу површине испод 150 м² поседује 239 тј. 15,6% школа, док 104 тј. 6,8% школа има малу салу површине веће од 150 м².¹⁹ Битно је напоменути да је истраживање ЦЕСИД-а и Министарства омладине и спорта, које је спроведено током 2007. године, показало да две трећине грађана Србије не упражњава никакве спортске активности.²⁰ Истраживање о физичкој активности које се односи на средњошколце спроведено је током 2007. године. По резултатима истраживања, највећи број средњошколаца, њих 39%, не бави се уопште спортом, 37% рекреативно се бави неким спортом, док њих 24% тренира одређени спорт.²¹ Резултати истраживања страних криминолога не разликују се од резултата добијених у истраживањима спроведеним од стране домаћих криминолога. Наиме, доктор Педро Халал (Pedro Hallal), са државног универзитета Пелотас из Бразила, спровео је, заједно са својим сарадницима, истраживање о физичкој активности грађана у различитим државама света. Према добијеним резултатима Република Србија је 119. држава у свету по броју грађана који упражњавају различите физичке активности. Такође, овим истраживањем потврђен је резултат ранијих истраживања – да је две трећине грађана Србије физички неактивно (68,3%).²²

19 Ibidem

20 Retrieved 22 January 2014 from <http://www.naslovi.net/2009-02-11/danas/fizicki-neaktivno-dve-trecine-stanovnistva/1034865>

21 Стратегија развоја школског спорта у АП Војводини 2013-2017. године, стр. 24. Retrieved 22 January 2014 from http://www.senta-zentasport.rs/doku/strategija_razvoja_skolskog_sporta_apv_2013-2017.pdf

22 Retrieved 22 January 2014 from <http://www.novosti.rs/vesti/naslovna/aktuelno.293.html:393377-Po-fizickoj-aktivnosti-Srbi-pretposlednji-u-Evropi>, Више о томе видети: Retrieved 22 January 2014 from http://brage.bibsys.no/nih/bitstream/URN:NBN:no-bibsys_brage_33622/1/Andersen%20LB%20Lancet%202012%20Global%20physical%20activity%20levels.pdf

Поред тога што Стратегија развоја спорта у Србији представља кровни документ, у којем је представљен скуп принципа о управљању спортом и његовом стратешком усмерењу у будућности, само на једном месту се спомиње значај спорта као конструктивног начина трошења слободног времена, што посредно упућује на препознавање спорта и различитих физичких активности као мере за превенцију малолетничке делинквенције, јер су бројна истраживања показала да се највећи број кривичних дела од стране малолетника врши у време доколице (Константиновић Вилић, Николић Ристановић, Костић, 2009: 380–383).

Један од стратешких циљева Стратегије је развој и унапређење физичког вежбања деце у предшколским установама, јачање школског и универзитетског спорта и успостављање функционалног система школских и универзитетских спортских такмичења. Такође, као стратешки циљ наведено је и успостављање механизма за повећање обима бављења спортом свих грађана у оквиру и ван спортских организација. Повећањем броја грађана укључених у спортске активности, што малолетних, што пунолетних, доћи ће до смањења социопатолошких појава, смањену ризичних понашања, што на крају води извршењу кривичних дела.

Поред Републике Србије, и Аутономна Покрајина Војводина усвојила је Стратегију развоја школског спорта у АП Војводини 2013–2017. године, у којој је наглашено да бављење школским спортом може да редукује излагање младих окружењу које може подстицати ризична понашања. У Стратегији је, такође, истакнуто да је још већи број грађана Србије, у односу на ранија истраживања, физички неактивно – 74.3%.

Иако је физичко васпитање обавезан предмет током основног и средњег образовања, а притом једини предмет који систематски и стручно третира физичку активности, како је то констатовано у Стратегији развоја школског спорта у АП Војводини 2013–2017. године, нигде се у овом документу не спомиње могућност искоришћавања спорта и физичке активности у сврху превенције делинквенције, јер су након завршетка школског часа физичког васпитања деца и малолетници препуштени улици и својим личним афинитетима и жељи за бављењем спортом и физичким активностима. Већи број ученика, њих 54%, из узорка о истраживању на територији АП Војводине сматра да би школа могла да понуди, ради креативног коришћења слободног времена, додатне садржаје у виду спортских активности. Уједно, млади у Војводини у највећем проценту заинтересовани су за укључивање у пројекте у области спорта (52%), што треба искористити ако се имају у виду подаци добијени на узорку 1.624 ученика, узраста од 7 до 15 година, из Новог Сада, Сомбора, Бачке Паланке, Зрењанина и Сремске

Митровице, да се код оба пола може уочити тренд опадања броја ученика који се свакодневно баве физичком активношћу. Са порастом броја година живота дечака и девојчица смањује се проценат бављења спортом и физичким активностима. Наиме, дечаки узраста 12–13 година баве се свакодневно физичким активностима најмање 30 минута у 52,7% случајева, док се у свим осталим старосним групама креће 36–46%. Процент бављења спортом и физичким активностима код девојчица је знатно мањи. Код девојчица старости 8–9 година проценат бављења спортом је 38%, док је најмањи проценат код настарије групе из узорка – 13%.²³

Значај основних и средњих школа у организовању спортских активности ван наставе огледа су у члану 143 Закона о спорту,²⁴ у којем је прописано да школски спорт обухвата организоване наставне и ваннаставне спортске активности у области школског физичког васпитања, укључујући и школска спортска такмичења која се спроводе у оквиру школског система, у складу са наставним планом и програмом, утврђеним у складу са Законом. Организовањем спортских секција од стране основних и средњих школа дошло би до повећања броја малолетника укључених у спортске активности, а самим тим би дошло, како сматра Министарство омладине и спорта, до стварања радне навике, васпитања и образовања, јачања здравствених капацитета деце (али и одраслих), толеранције и адаптације на стрес (психо-физички), тимског рад, посвећености, храбрости, спортског духа и социјализације.²⁵

Министарство омладине и спорта, као надлежно за примену Стратегије развоја спорта у Републици Србији, уочило је значај школског и рекреативног спорта. Партнер Министарства за развој школског спорта је Савез за школски спорт Србије, којем је, почев од 2011. године, додељивана сума од 22 милиона динара прве године, док је наредне године сума повећана на 31 милион, а 2013. године на 40 милиона динара. Рекреативни спорт развијан је од стране организација, попут Савеза за рекреативни спорт, Асоцијације спорт за све Србије и Савеза за рекреацију и фитнес Србије. Њима је Министарство трансферисало следећу суму новца: Савез за рекреативни спорт – 2010. године 1 милион динара, 2011. године 3 милиона динара, 2012. године 3 милиона динара и 2013. године 3 милиона динара; Асоцијација спорт за све Србије – 2010. године 2.353.500 динара, 2011. године 5.200.000 динара, 2012. године 5 милиона динара и 2013. године 5 милиона динара; Савез за рекреацију и фитнес Србије – 2011. године 1

23 Стратегија развоја школског спорта у АП Војводини 2013–2017. године. стр. 22–23.

24 Закон о спорту, “Сл. гласник РС”, бр. 24/2011 и 99/2011– др. закони

25 Retrieved 22 January 2014 from <http://www.mos.gov.rs/upload/Benefiti%20bavljnja%20sportom.doc>

милион динара, 2012. године 1 милион динара и 2013. године 2 милиона динара. Поред истицања ових података, потребно је истакнути да буџет Министарства омладине и спорта износи 0,34% укупног буџета Републике Србије.²⁶ Без обзира што је дошло до повећања појединачне и укупне суме новца за развој школског и рекреативног спорта, обим пријављених пунолетних и малолетних лица за извршена кривична дела је повећан у периоду од 2010. до 2012. године. Разлог томе треба тражити у чињеници да је удео буџета Министарства омладине и спорта у укупном буџету Републике Србије мали, па да је било које повећање суме новца за финансирање школског и рекреативног спорта безначајно да би се урадило нешто више у повећању броја пунолетних и малолетних лица укључених у различите спортске и физичке активности.

Поред тога што постоје одређене стратегије, у којима су њени доносици на један посредан начин уочили бављење спортом и физичким активностима, као један од компоненти здравог стила живота, неопходно је радити на изградњи посебних програма повећања физичке активности малолетника и младих људи, како би се, између осталог, утицало на смањење обима малолетничке делинквенције и криминалитета младих људи. Као примери за изградњу посебних програма превенције криминалитета путем спорта и физичке активности могу нам послужити примери добре праксе у Сједињеним Америчким Државама, Аустралији и Енглеској. Такође, неопходно је значајно повећање суме новца намењене школском и рекреативном спорту, уз постављење као циља, између осталих, и смањење стопе криминалитета.

6. Закључак

Савремена криминолошка мисао препознала је значај спорта и физичке активности у превенцији, пре свега, малолетничке делинквенције, а самим тим и криминалитета пунолетних лица, јер се од малолетних делинквената најчешће регрутују пунолетни криминалци. Стога су развијени посебни спортски програми, чији су циљеви да, поред побољшања самопоуздања, повећања физичке спремности и толеранције, социјализације, дође да смањења делинквентног понашања малолетника. Добијени резултати показују знатно смањење обима делинквентног понашања оних малолетника укључених у посебне спортске програме у односу на контролну групу малолетних делинквената.

²⁶ Анализа програмског финансирања националног спорта у периоду 2010/2013, стр. 22. Retrieved 23 January 2014 from <http://www.mos.gov.rs/upload/ANALIZA%202010-2013.doc>

Могућности примене ових програма су неограничене. Наиме, поред тога што их је могуће примењивати код малолетних и пунолетних лица која су условно осуђена, постоје изгледи да се примењују као посебан програм у оквиру организовања слободног времена као облика третмана. Такође, примена ових програма може се огледати и у оквиру постпеналне помоћи. Иако Република Србија у оквиру пенитенцијарних установа примењују различите спортске активности, које су врло често стихијске, постоји још доста простора за њену примену. Неопходно је, стога, формирати посебне тимове стручњака који ће, огледајући се на примере из других земаља, развити посебне програме спортске и физичке активности с циљем превенције криминалитета и делинквенције. Република Србија мора да спозна значај спорта и физичке активности у превенцији криминалитета и да их унесе у своје стратегије, јер ће само на тај начин створити нормативну основу за развој посебних програма.

Литература

Nicholson, M., Hoye, R., Houlihan, B., *Participation in Sport: International Policy Perspectives*, Routledge, New York, 2011, p. 276

Gilliver, M. R., *Sport: A tool for youth engagement? An impact report of Inner city sports programmes in New York*, p. 2. године Retrieved 25 December 2013 from http://www.wcmt.org.uk/reports/881_1.pdf

Using sport for drug abuse prevention, United Nations Office for Drug Control and Crime Prevention, 2002. pp. 8-9. Retrieved 11 January 2014 from http://www.unodc.org/pdf/youthnet/handbook_sport_english.pdf

Best value through sport, *The Value of sport*. Retrieved 25 December 2013 from <http://www.toolkitsportdevelopment.org/html/resources/CD/CD24320F-E717-4A69-BA37-0E19E56B659F/best%20value%20through%20sport%20booklet.pdf>

Crime reduction through situational crime prevention: A study in the United Kingdom. Retrieved 23 December 2013 from <http://www.forensic.to/webhome/drgsbajpai/Report.doc>

Johnson, M., Summers, M., *Sports Marketing*, Thompson Learning, Australia, 2005, p. 63

Canadian Fitness and Lifestyle Research Institute. Retrieved 28 December 2013 from <http://www.cflri.ca/media/node/784/files/rf9409.pdf>

Cameron, M., MacDougall, C., *Crime Prevention Through Sport and Physical Activity*, Australian Institute of Criminology, Australia, 2000, p. 3. Retrieved 05

January 2014 from <http://www.aic.gov.au/documents/3/E/F/%7b3EF114BC-51A4-4311-A912-0E9AD1833995%7dti165.pdf>

The Yearbook of the National Society for the Study of Education, The National Society for the Study of Education Chicago, 1998, p. 144

Walters, G., Foundations of Criminal Science: The use of knowledge, Greenwood Publishing Group, New York, 1992, p. 163

Малолетни учиниоци кривичних дела – Пријаве, оптужења и осуде – 2012. Београд, 2013. Република Србија, Републички завод за статистику. Retrieved 12 January 2014 from http://webrzs.stat.gov.rs/WebSite/repository/documents/00/01/24/97/SB-577_Maloletni_uciniociKD.pdf

Пријављена и осуђена пунолетна лица, према кривичном делу 2004–2012. Београд, 2013. Република Србија, Републички завод за статистику (а). Retrieved 13 January 2014 from <http://webrzs.stat.gov.rs/WebSite/Public/ReportResultView.aspx?rptKey=indId%3d140203IND01%2635%3d6%2658%3d0%2c13113%2c13121%2c13122%2c18178%2c19193%2c19194%2c19195%2c21203%2c21206%2c34388%262%3d%23all%23%266%3d1%2c2%26sAreaId%3d140203%26dType%3dName%26lType%3dSerbianCyrillic>

Полазни оквир Националне стратегије превенције криминала, Министарство унутрашњих послова, Београд, 2009. Retrieved 13 January 2014 from http://www.bezbednost.org/upload/document/polazni_okvir_nacionalne_strategije.pdf

Стратегија развоја здравља младих људи у Републици Србији, „Службени гласник РС”, број 104/2006-51

Стратегију развоја спорта у Републици Србији за период од 2009. до 2013. године. Retrieved 19 January 2014 from http://www.srbija.gov.rs/extfile/sr/99206/strategija_razvoja_sporta0037_cyr.zip

Пријављена и осуђена пунолетна лица, према кривичном делу 2004–2012. Београд, 2013. Република Србија, Републички завод за статистику. Retrieved 19 January 2014 from <http://webrzs.stat.gov.rs/WebSite/Public/ReportResultView.aspx?rptKey=indId%3d140203IND01%2635%3d6%2658%3d0%2c13113%2c13121%2c13122%2c18178%2c19193%2c19194%2c19195%2c21203%2c21206%2c34388%262%3d%23all%23%266%3d1%2c2%26sAreaId%3d140203%26dType%3dName%26lType%3dSerbianCyrillic>

Стратегија развоја школског спорта у АП Војводини 2013–2017. године, стр. 24. Retrieved 22 January 2014 from http://www.senta-zentasport.rs/doku/strategija_razvoja_skolskog_sporta_apv_2013-2017.pdf

Константиновић Вилић, С., Николић Ристановић, В., Костић, М., Криминологија, Пеликант принт, Ниш, 2009. година, стр. 380–383

Стратегија развоја школског спорта у АП Војводини 2013-2017. године. стр. 22–23

Закон о спорту, “Сл. гласник РС”, бр. 24/2011 и 99/2011 – др. закони

Анализа програмског финансирања националног спорта у периоду 2010/2013, стр. 22. Retrieved 23 January 2014 from <http://www.mos.gov.rs/upload/ANALIZA%202010-2013.doc>

Retrieved 22 January 2014 from <http://www.naslovi.net/2009-02-11/danas/fizicki-neaktivno-dve-trecine-stanovnistva/1034865>

Physical education and sport. Retrieved 02 December 2013 from http://portal.unesco.org/education/en/ev.phpURL_ID=2221&URL_DO=DO_TOPIC&URL_SECTION=201.html

Retrieved 22 December 2013 from http://www.savremenisport.com/Osnove_Sociolosko_odredjenje_sporta.html

Retrieved 22 December 2013 from <http://www.oxforddictionaries.com/definition/english/sport>

Crime prevention. Retrieved 23 December 2013 from http://www.crimeprevention.nsw.gov.au/agdbasev7wr/_assets/cpd/m66000112/displacementtheoryfactsheet_nov2011.pdf

European crime prevention network. Retrieved 24 December 2013 from <http://www.eucpn.org/reviewdocs/EUCPN%20Thematic%20Paper%20No%201.pdf>

Retrieved 27 December 2013 from. <http://www.pdf-repo.com/pdf/dg9o4e-m952a879f3.html>

Community Services Committe. Retrieved 28 December 2013 from http://www.huntsville.ca/en/documentuploads/Agendas/doc_634347663696986367.pdf

Retrieved 13 January 2014 from http://www.b92.net/info/vesti/index.php?yyyy=2008&mm=11&dd=17&nav_id=329257

Retrieved 16 January 2014 from <http://wwwserver.medfak.ni.ac.rs/PREDAVANJA/4.%20OSS%20SMST/PROMOCIJA%20ZDRAVLJA/2.%20preavanje%20Radulovic.pdf>

Retrieved 22 January 2014 from <http://www.novosti.rs/vesti/naslovna/aktuelno.293.html:393377-Po-fizickoj-aktivnosti-Srbi-pretposlednji-u-Evropi>, Више о томе видети: Retrieved 22 January 2014 from <http://brage.bibsys.no/nih/bit>

stream/URN:NBN:no-bibsys_brage_33622/1/Andersen%20LB%20Lancet%202012%20Global%20physical%20activity%20levels.pdf

Retrieved 22 January 2014 from <http://www.mos.gov.rs/upload/Benefiti%20bavljenja%20sportom.doc>

Carmicheal, D., (2008). Youth sport VS. Youth Crime. pp. 1-2. Retrieved 24 December 2013 from <http://www.fairplayforchildren.org/pdf/1299566926.pdf>

Canadian Fitness and Lifestyle Research Insitute Retrieved 28 December 2013 from <http://www.cflri.ca/media/node/784/files/rf9409.pdf>

Darko Dimovski, LL.D.

Assistant Professor,

Faculty of Law, University of Niš

CRIME PREVENTION THROUGH SPORTS AND PHYSICAL ACTIVITY

Summary

Starting from the definition of sport, the author has presented the possibilities its application in the prevention of crime and delinquency. In that context, the author analyzes the rate of juvenile delinquency in specific countries, such as Canada, and underlines the fact that the classical criminal measures do not give adequate results. The author points out that it is, therefore, necessary to apply some other preventive measures, which embody the application of sports and physical activity. The author provides examples of good practice in the states which has achieved the best results in the development of such programs. Finally, in view of the increasing number of reported criminal offences committed by both juveniles and adults, the author highlights the need for developing such programs in the Republic of Serbia.

Key words: *sports, physical activity, prevention, juvenile delinquency, crime rate.*

